

- Makarenko, A. S. (1984). O moem opyte [About my experience]. In *Izbrannye pedagogicheskie sochineniia [Selected pedagogical writings]* (Vol. 4, pp. 260-266). Moskva [in Russian].
- Morozov, A. V., & Chernilevskii, D. V. (2004). *Kreativnaia pedagogika i psikhologiya [Creative pedagogy and psychology]: ucheb. posob.* Moskva: Akademicheskii proekt [in Russian].
- Rybak, E. V. (2004). *Formirovaniie tolerantsnosti u studentov vysshikh uchebnykh zavedenii [Formation of tolerance among students of higher educational institutions]*. (Extended abstract of PhD diss.). Moskva [in Russian].
- Sovremennyi slovar inostrannykh slov [Modern dictionary of foreign words]*. (2002). Moskva: Russkii iazyk [in Russian].
- Sukhomlyn'skiy, V. O. (1976). Yak vykhovaty spravzhniu liudynu [How to raise a real person]. In *Vybrani tvory [Selected works]* (Vol. 2, pp. 149-918). Kyiv [in Ukrainian].
- Ushyn'skiy, K. D. (1983). Pro narodnist u hromadskomu vykhovanni [About nationality in public education]. In *Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]* (Vol. 1, pp. 43-103). Kyiv [in Ukrainian].
- Voloshyna, O. V. (2007). Henezys stanovlennia tolerantsnosti yak pedahohichnoi problemy [The genesis of tolerance as a pedagogical problem]. In *Naukovi zapysky [Proceedings]* (Is. 19, pp. 65-71). Vinnytsia: VDPDU [in Ukrainian].
- Vorobeva, I. V. (2006). *Fenomen tolerantsnosti v kontekste pedagogicheskogo vzaimodeistviia [The phenomenon of tolerance in the context of pedagogical interaction]*. (Extended abstract of PhD diss.). Ekaterinburg [in Russian].

BABENKO I., KUZMENKO G.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

ESSENTIAL AND SUBSTANTIVE CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT OF "TOLERANCE" AS A PROFESSIONAL QUALITY OF A TEACHER OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

The article analyzes the essence of the concept of "tolerance", analyzes tolerance as a professional quality of a teacher of higher education, identifies its structural components. The author is of the opinion that the key constructs of personality tolerance are: tolerance as the opposite of egoism and egocentrism; tolerance as tolerance to others; tolerance as a path to goodness, truth and compassion; tolerance and norm (sense of proportion) as part of traditional culture. Based on the systematization of research on the phenomenon of tolerance in philosophical, psychological and pedagogical aspects, it was found that tolerance is a complex complex phenomenon, which is considered in various aspects and understood as acceptance of another person's personality and personality, ability to understand emotional states, desire for dialogue and cooperation in interaction, rejection of domination and violence.

The structure of this psychological construct consists of personal, cognitive, emotional and behavioral components. The specifics of personal, cognitive, emotional and behavioral components of tolerance are analyzed.

The author considers the selected components as normatively necessary for the successful activity of the teacher in the modern conditions of higher education reform. All of them are closely interdependent, each subsequent one is productive only in the presence of the previous one, formed at a sufficient level.

Key words: *tolerance, professional quality, teacher, higher pedagogical educational institution.*

Стаття надійшла до редакції 01.09. 2020 р.

УДК 342.8:343.244-053.81
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227416>

АНАСТАСІЯ БАРДІНОВА

ORCID: 0000-0003-3320-1194

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДІ УЯВЛЕНЬ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПОРУШЕНЬ У ХОДІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються питання правових гарантій виборчих прав громадян та механізми покарання за їх порушення. З'ясовується зміст юридичної просвіти молоді як суб'єктів виборчого процесу.

Ключові слова: Конституція України, Кримінальний кодекс України (КК України), виборчі права громадян, кримінальна відповідальність за порушення виборчих прав громадян, Державний реєстр виборців

Постановка проблеми. Актуальність обраної проблеми обумовлена процесами побудови України як незалежної правової держави, що знаходить підтвердження у Конституції України (ст. 5), в якій, зокрема, проголошено, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові та не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами (*Конституція України*, 1996). Народ України як носій суверенітету і як єдине джерело влади в Україні має безумовне і пріоритетне право на її здійснення безпосередньо та через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Однією із основних форм безпосередньої демократії, за допомогою якої реалізується народне волевиявлення, є вибори (Медіна, 2003, с. 36).

Проте, злочинність, пов'язана з реалізацією громадянами виборчого права, за останні роки в Україні набула загрозливих масштабів, що нерідко становлять перешкоду для визнання результатів виборів об'єктивними. Як свідчить практика, поряд з традиційними способами вчинення злочинів у сфері виборчих правовідносин, в характері злочинних посягань відбулися радикальні зміни, що зумовили виникнення нових нетрадиційних прийомів злочинного втручання у виборчі правовідносини та висвітлення їх у наукових дослідженнях (Мазур, 2011, с. 539-545).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Так, проблема злочинності у сфері виборчого процесу стала об'єктом дослідження таких вчених, як: П. П. Андрушко, В. І. Антипов, І. В. Берднік, І. О. Бутяйкін, С. В. Горяний, І. О. Зінченко, Д. О. Колодін, О. В. Кубарева, С. Я. Лихова, М. І. Мельник, Ю. В. Орлов, В. І. Осадчий, О. О. Семенюк, М. І. Ставнійчук, Н. Ю. Турищева, В. П. Тихий, С. С. Тучков та багато інших. Крім того, окремим аспектам цієї проблеми були присвячені дисертаційні дослідження Л. П. Медіної «Кримінально-правова характеристика злочинів проти виборчих прав громадян (ст.ст. 157, 158, 159 КК України)» (2004), С. А. Мозоль «Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян» (2008), С. В. Красноголовець «Кримінальна відповідальність за порушення виборчих та референдних прав громадян в Україні та державах Центральної Європи (порівняльний аналіз на прикладі Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії)» (2009), І. В. Берднік «Кримінальна відповідальність за фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму» (2012).

Утім, незважаючи на важливі наукові висновки, яких було досягнуто вищевказаними авторами, зміни, що сталися у кримінальному законодавстві України у 2014 році, вимагають перегляду окремих аспектів кримінальної відповідальності за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікацію виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців, що й обумовило необхідність схарактеризувати більш детально кримінальне законодавство в цьому аспекті.

Тож **предметом** дослідження є кримінальна відповідальність за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців.

Мета нашої статті передбачає характеристику кримінального законодавства за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікацію виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців, аналіз об'єктивних та суб'єктивних елементів складу злочину, передбаченого ст. 158 КК України, а також удосконалення кримінального законодавства за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців, що має стати основою просвітницьких дій серед молоді як майбутніх учасників виборчого процесу.

Відповідно до мети дослідження поставлені наступні завдання:

- визначити ключові поняття досліджуваної проблеми;
- розкрити ознаки, що складають об'єктивну та суб'єктивну сторони складів злочину, передбаченого ст. 158 КК України, висловити міркування щодо їхньої профілактики засобами педагогічного впливу;
- дослідити питання встановлення кримінальної відповідальності за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікацію виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців;
- запропонувати можливі напрями вдосконалення формулювання статті 158 КК України.

Для вирішення поставлених завдань нами використано ряд методів наукового дослідження. Зокрема, *діалектичний метод* наукового пізнання був використаний для дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак складів злочину, що посягають на порядок встановлення підсумків голосування, а також питань удосконалення кримінальної відповідальності за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікації виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців. *Історичний метод* пізнання дозволив проаналізувати становлення кримінальної відповідальності за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців. Для дослідження сутності кримінально-правових норм, якими встановлюється кримінальна відповідальність за порушення кримінального законодавства у розрізі частин ст. 158 КК України та суміжних складів злочинів за законодавством України та країн континентальної Європи – використаний *порівняльно-правовий метод* дослідження. Також, з метою тлумачення і розуміння змісту окремих термінів вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства, аналіз яких проводився в контексті даної роботи, автором був застосований *герменевтичний метод* дослідження.

Вказані фактичні обставини свідчать про те, що засоби кримінального права, які здійснюють охорону передбаченого законом порядку підведення підсумків голосування на виборах та референдумі, не забезпечують належного регулювання зазначених порушень та опосередковано свідчать про недосконалість кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за фальсифікацію підсумків голосування на виборах і референдумі, а також і про неналежне усвідомлення громадянами відповідальності за їхнє порушення.

Виклад основного матеріалу. У процесі досліджуваної проблеми було з'ясовано, що основним способом порушення виборчих прав громадян та здійснення безпосереднього впливу на перебіг результатів голосування є фальсифікація виборчих документів, підсумків голосування та відомостей Державного реєстру виборців. Більш того, аналіз судової практики за 2014–2018 рр., свідчить про існування випадків викрадення чи приховування протоколу про підрахунок голосів виборців, протоколу про підсумки голосування в межах виборчого на виборах депутатів.

Дослідження практики Верховного Суду у складі судів касаційної палати щодо визнання недостовірними результатів чергових виборів народних депутатів України та скасування реєстрації народних депутатів свідчить про

те, що підставами прийняття указаних рішень є відкриття кримінальних проваджень за фактами фальсифікації виборчих документів та підсумків голосування за ознаками злочинів, передбачених статтею 158 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Зокрема, стаття 158 Кримінального кодексу України «Надання неправдивих відомостей до органу ведення державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців», дозволяє з'ясувати наступне.

Під підбунком виборчих документів кваліфікуються дії з виготовлення фальсифікованого документа або внесенню в текст справжнього документа змін, унаслідок чого спотворюється зміст фактів, що ним посвідчуються.

Під незаконним виготовленням виборчих документів кваліфікуються дії, якими порушується нормативний порядок їх виготовлення (наприклад, замовлення виборчих документів за відсутності відповідної виборчої комісії, виготовлення виборчого документа невстановленого зразка).

Під використанням незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів кваліфікуються дії щодо їх застосування виборцями, членами виборчих комісій (комісій з референдуму) або іншими особами безпосередньо у процесі виборів (референдуму) – надання підроблених виборчих бюлетенів громадян для голосування; заповнення незаконно виготовлених протоколів підрахунку голосів на виборчих дільницях (дільницях з референдуму).

Під зберіганням незаконно виготовлених документів або підроблених виборчих документів кваліфікуються дії, пов'язані з фактичним перебуванням вищевказаних документів у володінні особи – тримання їх при собі або у будь-якому приміщенні скрито чи на очах.

Під наданням неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців важливо розуміти як діяння, яке посягає на передбачений законодавством порядок підведення підсумків голосування та виражається у фальсифікації виборчих документів та документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців в такий спосіб, що створює небезпеку та призводить до неможливості визначення дійсного і волевиявлення виборців або встановлення дійсних результатів референдуму на виборчій дільниці чи у відповідних виборах (референдумі). Крім того, статтею 158 КК України передбачена відповідальність за надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців. Звідси, встановлення кримінальної відповідальності у розрізі статті 158 КК України є необхідним для захисту документованої інформації, зокрема, виборчих документів і документів референдуму.

Суб'єктивна сторона формальних складів злочину, передбачених частинами 1, 2, 3 і 4 статті 158 КК України, характеризується виною у формі прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність і незаконність своїх дій та бажає вчинити ці дії. Усвідомлення незаконності є обов'язковою ознакою умислу для всіх форм вчинення цього злочину, а не тільки тих, щодо яких в диспозиції статті 158 КК України є пряма вказівка на незаконність (Колодин, 2013, с. 41-45). Тож одним із шляхів запобігання таким злочинам є завчасне ознайомлення учнів старших класів – майбутніх учасників виборчого процесу – з переліком і характеристиками дій, які є карними порушеннями, і з тими наслідками, які настануть для порушника відповідно до чинного законодавства.

Разом із тим, характеризуювавши статтю 158 КК України в такий спосіб, ми мали можливість переконатися, що вона багато в чому залишається громіздкою в контексті нашого дослідження. Тож автором була висловлена пропозиція щодо подальшого вдосконалення конструкції положення ч. 1 ст. 158 КК України, а саме: 1) «умисне подання до органу ведення Державного реєстру виборців неправдивих відомостей про виборців»; 2) «умисне внесення неправдивих відомостей до бази даних Державного реєстру виборців», «несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в базі даних Державного реєстру виборців, чи інше несанкціоноване втручання у роботу бази даних Державного реєстру виборців» більш лаконічною назвою запозиченою у швейцарського законодавця «той, хто фальсифікує, підробляє, усуває або знищує реєстр для голосування». Теж саме можна сказати і про положення ч. 2 та ч. 3 ст. 158 КК України. Ми вважаємо за доцільне висловити припущення щодо можливості спрощення положень ч. 2 та ч. 3 ст. 158 КК України в такий редакції: 1) підробка або незаконне виготовлення, використання або зберігання незаконно виготовлених чи підроблених виборчих документів; 2) викрадення чи приховування виборчої скриньки з бюлетенями або протоколу про підрахунок голосів виборців чи учасників референдуму, про підсумки голосування в межах виборчого (територіального виборчого) округу на виборах чи референдумі, про результати виборів або референдуму; 3) незаконне знищення чи псування виборчої скриньки з бюлетенями, або підписання протоколу про підрахунок голосів виборців на виборчій дільниці, протоколу про підсумки голосування чи результати виборів або референдуму до його заповнення; 4) складення чи підписання такого протоколу не на засіданні виборчої комісії чи комісії з референдуму, на якому здійснюється підрахунок голосів виборців чи встановлення підсумків голосування чи результатів виборів або референдуму, або включення до такого протоколу завідомо недостовірних відомостей конспективним поняттям «той, хто незаконно бере участь у виборах або голосуванні, референдумі або іншій ініціативі».

Висновки. Аналіз наукових джерел дозволив нам розкрити ознаки злочинів проти виборчих прав громадян, на які виборцям необхідно звертати увагу і про які кожен із них повинен знати. Також у процесі дослідження було доведено, що одним із засобів запобігання злочинам проти виборчих прав громадян є кримінальна відповідальність.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у забезпеченні правових гарантій виборчих та референтних прав громадян, застосуванні кримінальної відповідальності як одного із видів юридичної відповідальності за порушення виборчих і референтних прав громадян, та у пошукові ефективних способів донесення до них відповідної інформації як засобу попередження відповідних порушень на суб'єктному рівні.

Список використаних джерел

Андрушко, П. П. (2007). *Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: кримінально-правова характеристика*: монографія. Київ: ШГ.

- Антипов, В. І. (2015). Проблемні питання відповідальності за перешкоджання здійсненню виборчого права. В кн. В. В. Шаблістий (Упоряд.), *Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (С. 98-101). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ.
- Колодин, Д. О. (2013). Суб'єктивна сторона підроблення підсумків голосування на виборах та референдумі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 22, 3, 2, 41-45.
- Конституція України від 28 червня 1996 року. (1996). *Відомості Верховної Ради України*, 30, 141.
- Кримінальний кодекс України від 6 квітня 2001 року. (2001). *Відомості Верховної Ради України*, 25-26, 131.
- Медіна, Л. П. (2003). Виборчі права громадян України як об'єкт злочину. *Вісник прокуратури*, 11, 36-41.
- Мазур, М. В. (2011). Злочини проти виборчих прав громадян: історико-правовий аспект. *Форум права*, 2, 539-545.

References

- Andrushko, P. P. (2007). *Zlochynty proty vyborchych prav hromadian ta yikh prava braty uchast u referendumi: kryminalno-pravova kharakterystyka [Crimes against citizens' voting rights and their right to participate in a referendum: criminal law characteristics]*: monohrafiia. Kyiv: ShH [in Ukrainian].
- Antypov, V. I. (2015). Problemni pytannia vidpovidalnosti za pereshkodzhannia zdiisnenniu vyborchoho prava [Problematic issues of liability for obstructing the exercise of suffrage]. In V. V. Shablysty (Comp.), *Moralno-etychni zasady reformuvannia kryminalnoho zakonodavstva Ukrainy [Moral and ethical principles of reforming the criminal legislation of Ukraine]*: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf. (pp. 98-101). Dnipropetrovsk: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Kolodyn, D. O. (2013). Sub'iektivna storona pidroblennia pidsumkiv holosuvannia na vyborakh ta referendumi [The subjective side of falsifying the results of voting in elections and referendums]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Right]*, 22, 3, 2, 41-45 [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku [Constitution of Ukraine of June 28, 1996]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 30, 141 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 6 kvitnia 2001 roku [Criminal Code of Ukraine of April 6, 2001]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine]*, 25-26, 131 [in Ukrainian].
- Medina, L. P. (2003). Vyborchi prava hromadian Ukrainy yak ob'iekt zlochyntu [Suffrage of citizens of Ukraine as an object of crime]. *Visnyk prokuratury [Bulletin of the prosecutor's office]*, 11, 36-41 [in Ukrainian].
- Mazur, M. V. (2011). Zlochynty proty vyborchych prav hromadian: istoryko-pravovyi aspekt [Crimes against the voting rights of citizens: historical and legal aspect]. *Forum prava [Law Forum]*, 2, 539-545 [in Ukrainian].

BARDINOVA A.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

FORMATION IN YOUNG PEOPLE OF PERCEPTIONS OF RESPONSIBILITY REGARDING CRIMINAL VIOLATIONS DURING THE ELECTION PROCESS

The purpose of the article is to characterize the criminal law for providing false information to the State Register of Voters or falsification of election documents, referendum documents, voting results or information of the State Register of Voters, analysis of objective and subjective elements of the crime under Art. 158 of the Criminal Code of Ukraine, as well as improvement of criminal legislation for providing false information to the body maintaining the State Register of Voters or falsification of election documents and referendum documents, voting results or information of the State Register of Voters.

The analysis of scientific sources revealed the signs of crimes against the voting rights of citizens, which every citizen should get acquainted with at a young age. The study also proved that one of the means of preventing crimes against citizens' voting rights is criminal liability.

We see the prospect of further research in providing legal guarantees of suffrage and reference rights of citizens, using criminal liability as one of the types of legal liability for violation of suffrage and reference rights of citizens.

Key words: the Constitution of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine (CC of Ukraine), citizens' voting rights, criminal liability for violations of electoral rights of citizens, the State register of voters.

Стаття надійшла до редакції 14.10. 2020 р.